CZU 347.91/.95(478)

COPARTICIPAREA PROCESUALĂ ÎN LUMINA CODULUI DE PROCEDURĂ CIVILĂ AL REPUBLICII MOLDOVA

Alexandru PRISAC,
doctor în dr., lector universitar

SUMMARY

This article analyzes the ways in procedural co-participation and the reasons of admitition by court in settling the Civil Procedure Code of the Republic of Moldova. Particular attention was made over difference procedural co-participation from other institutions of civil procedure.

There are interpreted certain notions of art. 62 and art. 63 of the Code of Civil Procedure of RM which is a condition of correct application of the provisions mentioned. Also were identified certain imperfections allowed by the legislator in regulating this legal institution.

Keywords: co-participation, grounds, procedural, compulsory, notification.

REZUMAT

În articolul dat sunt analizate felurile coparticipării procesuală şi temeiurile admiterii ei de instanța de judecată în reglementarea Codului de procedură civilă al Republicii Moldova. O atenție deosebită făcută asupra diferenței coparticipării procesuale de alte instituții a dreptului procesual civil.

Au fost interpretate anumite noțiuni din art. 62 și art. 63 din Codul de procedură civilă al RM de care este condiționată aplicarea corectă a prevederilor evocate. De asemenea, au fost identificate anumite imperfecțiuni admise de legiuitor în reglementarea acestei instituții juridice.

Cuvinte cheie: coparticipare, temei, procesual, obligatoriu, înștiințare.

Introducere. De cele mai multe ori, la judecarea cauzei în prima instanță există un singur reclamant și un singur pîrît, la judecarea în apel un singur apelant și un singur intimat etc. Sunt însă destul de frecvente cazurile în care poziția contradictorie există între mai mult de două persoane, deci cînd, în același proces, două sau mai multe persoane au calitatea de reclamant ori de pîrît [9, p. 53]. O astfel de situație este cunoscută sub denumirea de coparticipare procesuală. Coparticiparea procesuală este participarea concomitentă în același proces a mai multor reclamanți și/sau a mai multor pîrîți interesele și pretențiile cărora nu se exclud reciproc [10, p. 133].

Metode aplicate şi materiale utilizate. Rezultatele lucrării au fost obținute în urma utilizării următoarelor metode de cunoașterea: sinteza, analiza, și comparația. În particular, analiza a contribuit la evidențierea particularităților felurilor coparticipării procesuale în reglementarea Codului de procedură civilă al RM [2].

Rezultatele obţinute şi discuţii. În cazul coparticipării procesuale participă mai multe persoane, totuși numărul părților nu se schimbă. Deoarece reclamantul și pîrîtul sunt părți ale procedurilor contencioase, instituția coparticipării procesuale este specifică mai mult acestui fel de procedură. De fiecare dată părțile în procesul civil sunt reclamantul și pîrîtul. Coparticipanții se numesc coreclamanți (dacă participă de partea reclamantului) și copîrîți (dacă participă de partea pîrîtului) [13, p. 72]. Codul de procedură civilă nu exclude situația coparticipării procesuale de partea reclamantului sau a pîrîtului atît a persoanei fizice cît și a persoanei juridice [8, p. 206].

Coparticiparea procesuală constituie și o conexare a pretențiilor după subiecții procesuali. Din acest considerent coparticiparea procesuală mai este numită și conexare subiectivă a pretențiilor spre deosebire de conexarea obiectivă a pretențiilor [14, p. 84]. În cazul conexării obiective, de regulă, o persoană înaintează împotriva altei persoane mai multe pretenții (art. 187 din CPC).

Scopul coparticipării procesuale rezidă în următoarele: de a optimiza examinarea cauzelor civile contribuind la o economie de timp și a unor cheltuieli; de a apăra pe cale judiciară drepturile și interesele persoanelor într-un mod rapid și eficient; de a nu admite ca drepturile altor persoane ce nu au calitate de parte în proces să fie afectate prin soluționarea unei pricini civile; asigură evitarea pronunțării unor hotărîri contradictorii.

Clasificarea coparticipării procesuale poate fi făcută după mai multe criterii, unul fiind criteriul material-juridic. Astfel, în funcție de acest criteriu se deosebesc două feluri ale coparticipării procesuale: coparticiparea obligatorie și coparticiparea facultativă. Coparticiparea obligatorie este reglementată de prevederile art. 62 din CPC, iar cea facultativă de prevederile art. 63 din CPC.

Coparticiparea obligatorie are loc indiferent de voința instanței de judecată, a reclamantului sau a pîrîtîtului, temeiurile ei fiind stipulate expres de legea procesuală, care mai este obligatorie și în virtutea naturei raportului material litigios. Raportul material litigios din care derivă coparticiparea procesuală obligatorie are un caracter unic și indivizibil (de exemplu: în cazul unei acțiuni civile privind executarea unor obligații indivizibile) și este absolut necesar ca hotărîrea instanței să statueze în mod unitar față de toți coparticipanții [7,

p. 100]. În cazul coparticipării procesuale obligatorii dreptul (obligaţia) subiectiv al unui coparticipant este într-o legătură atît de strînsă cu drepturile (obligaţiile) subiective ale celorlalţi coparticipanţi, încît problema apărării acestor drepturi nu poate fi examinată şi soluţionată într-un proces civil separat [12, p. 226]. Toate acestea şi justifică necesitatea reglementării de legea procesuală a coparticipării obligatorii.

Coparticipanţii, deseori sunt confundaţi cu intervenienţii. Diferenţa dintre coparticipanţi şi intervenienţi este:

- de intervenienţii principali (art. 65 din CPC), coreclamanţii diferă prin aceia că în cazul coreclamanţilor pretenţiile material-juridice înaintate de fiecare dată sunt similare după obiect şi temei; de împotrivă, pretenţiile intervenienţilor principali sunt contrare celor înaintate de reclamant sau cu unele elemente similare;

- intervenienţii accesorii (art. 67 din CPC), diferă de coreclamanţi şi copîrîţi prin faptul că, pe de o parte, aceştia nu formulează pretenţii proprii cu privire la obiectul litigiului şi, pe de altă parte, împotriva lor nu este înaintată acţiunea. Intervenienţii nu au drepturile speciale pe care le are reclamantul şi pîrîtul (art. 68 din CPC).

Dispoziţiile art. 62 alin. (1) al CPC stabilesc două temeiuri de coparticipare obligatorie. Conform acestor prevederi, coparticiparea procesuală este obligatorie dacă examinarea pricinii implică soluţionarea chestiunii cu privire la drepturile sau obligaţiile mai multor reclamanţi şi/ sau pîrîţi atunci cînd:

a) *obiectul litigiului îl constituie drepturile şi obligaţiile comune ale mai multor reclamanţi sau pîrîţi.* Este evident, că obiectul de sine stătător al litigiului pot fi drepturi şi obligaţii concrete (de exemplu, în acţiunea privind obligarea încheierii unui contract, anume raportul juridic ca o totalitate de drepturi şi obligaţii va fi obiectul litigiului). Totuşi în cele mai dese cazuri obiectul litigiului sunt obiectele materiale (banii, valorile-mobiliare, alte bunuri). De aceea temeiul stipulat în alin. (1) lit. „a" al art. 62 din CPC, urmează a fi interpretat extensiv: coparticiparea procesuală obligatorie există dacă obiectul litigiului sunt drepturile (obligaţiile) comune mai multor reclamanţi şi/ sau pîrîţi şi în egală măsură obiectele raporturilor dreptului civil, familiei, muncii, locative, funciare, ecologice şi a altor raporturi juridice apărarea cărora se înfăptueşte de instanţele judecătoreşti de drept comun [15, p. 110].

b) drepturile şi obligaţiile reclamanţilor sau pîrîţilor decurg din aceleaşi temeiuri de fapt sau de drept. Prevederile alin. (1) lit. „b" al art. 62 din CPC indică asupra două temeiuri de coparticipare procesuală. În primul rînd, cînd drepturile şi obligaţiile reclamanţilor sau pîrîţilor decurg din acelaşi temei de fapt, care există atunci cînd la baza pretenţiilor similare ale reclamantului sau a obligaţiilor pîrîtului stau aceleaşi fapte juridice. Astfel, într-un proces pot fi înaintate pretenţii privind repararea prejudiciului prin distrugerea bunului, prin vătămarea sănătăţii, prin mai multor persoane, care a fost cauzat în urma unui accident rutier [16, p. 105]. Acţiunea ilicită de cauzare a acestui prejudiciu constituie acel temei de fapt.

În al doilea rînd, cînd drepturile şi obligaţiile reclamanţilor sau pîrîţilor decurg din acelaşi temei de drept. Un astfel de temei de coparticipare procesuală obligatorie ar fi atunci cînd pretenţiile similare ale reclamantului sau obligaţiile pîrîtului derivă şi au ca sancţiune dispoziţiile aceleiaşi norme juridice. De noi a fost desprins acest temei de coparticipare procesuală obligatorie din cuvintele „sau de drept" din alin. (1) lit. „b" al art. 62 din CPC. Însă după părerea noastră, în această parte norma juridică stipulată în art. 62 alin. (1) lit. „b" din CPC este una discutabilă. Ipoteza normei juridice din care derivă drepturile reclamantului sau obligaţiile pîrîtului indică şi acele fapte, circumstanţe care stau la baza apariţiei drepturilor şi obligaţiilor reclamanţilor sau pîrîţilor. De exemplu, în cazul cauzării unui prejudiciu printr-un accident rutier norma juridică ce prevede dreptul reclamantului de a cere repararea prejudiciului şi obligaţia pîrîtului de a-l repara conţine şi indicarea fapte cauzatoare de prejudiciu. În concret putem vorbi de prevederile art. 1398 alin. (1) din Codul civil al RM. Prin urmare, legislatorul în alin. (1) lit. „b" al art. 62 din CPC a stipulat două temeiuri alternative de coparticipare procesuală, însă de fapt acestea există de fiecare dată concomitent.

În baza acestor temeiuri, coparticiparea procesuală este obligatorie la examinarea pricinilor civile privind:

- dezmînţirea informaţiei. În conformitate cu prevederile punct. 30 din Hotărîrea Plenului CSJ nr. 7 din 24.12.2012 Cu privire la practica aplicării de către instanţele de judecată a unor prevederi a Legii cu privire la libertatea de exprimare [6], în acţiunea care conţine cerinţa privind dezmînţirea informaţiei, răspîndite în mijloacele de informare în masă, în calitate de pîrţi figurează autorul şi organul de informare în masă (redacţia, editura, agenţia, alt organ, care realizează limitarea informaţiei);

- dreptul de proprietate comună (de exemplu: examinare pricinilor civile privind împărţirea bunului comun);

- dreptul de autor asupra operelor colective;

- relaţiile de succesiune, cum ar fi: pricinile civile privind împărţirea masei succesorale şi în special în litigiile privind acordul de partajare a moştenirii (punct. 75 al Hotărîrii Plenului CSJ nr. 13 din 03.10.2005 „Cu privire la practica aplicării de către instanţele judecătoreşti a legislaţiei la examinarea cauzelor despre succesiune"[4]);

- declararea nulităţii căsătoriei. În cazul pricinilor civile privind declararea nulităţii căsătoriei, acţiunea este înaintată împotriva ambelor soţi, dacă dreptul de a cere declararea nulităţii căsătoriei este exercitat de către alte persoane decît unul dintre soţi (art. 42 al Codului familiei [3]).

- ridicarea sechestrului de pe bunurile imobile ce aparţin cu drept de proprietate comună pe cote părţi etc.

O problemă pe care o vedem la

interpretarea prevederilor art. 62 din CPC este dacă în cazul coparticipării obligatorii toți coparticipanții ar fi dependenți unul de altul la proces, în particular, la îndeplinirea unor acte de dispoziție (încheierea tranzacției, renunțarea la acțiune, recunoașterea acțiunii). Art. 62 din CPC nu reglementează expres această situație, însă în cazul coparticipării procesuale facultative art. 63 alin. (1^1) din CPC stabilește expres că în privința aceste coparticipări procesuale fiecare coreclamant sau copîrît participă în proces în mod independent față de ceilalți coparticipanți. Părerea noastră este că în cazul coparticipării procesuale obligatorii coparticipanții sunt dependenți, dar nu în toate cazurile. Excepții pot exista mai mult în cazul temeiului coparticipării procesuale stipulat în art. 62 alin. (1) lit. „b" din CPC. Astfel, coparticipanții la proces vor participa în mod independent în procesul privind repararea prejudiciului prin distrugere bunului, prin vătămarea sănătății, aceștia avînd dreptul să renunțe parțial la acțiune în partea cerinței privind repararea prejudiciului său propriu.

În virtutea principiului disponibilității în procesul civil instanța judecătorească nu poate atrage din oficiu în proces, în caz de coparticiparea obligatorie, coreclamanții care n-au înaintat o acțiunea civilă împreună cu reclamantul care a intentat procesul. De asemenea, instanța judecătorească nu poate din oficiu să introducă în proces copîrîții împotriva cărora reclamantul nu a intentat procesul civil. Însă dacă se constată temeiurile coparticipării procesuale obligatorii, instanța de judecată va înștiința, din oficiu sau la cererea participanților la proces, pe toți coreclamanții și copîrîții despre posibilitatea de a interveni în proces (art. 62 alin. (2) al CPC).

În cazul existenței temeiurilor de coparticipare obligatorie orice persoană are dreptul să solicite intervenirea în proces în calitate de coreclamant sau copîrît. Neintroducerea acestor persoane în proces poate constitui și o încălcarea a prevederilor art. 6 § 1 al Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reiterat că pretenția reclamantului (o companie), potrivit căreia el avea un drept de proprietate asupra unei părți dintr-un bun imobil disputat, a fost prejudiciat atunci cînd Curtea Supremă de Justiție a admis pretențiile lui M. privind recunoașterea dreptului său asupra aceluiași bun imobil, fără a implica însă compania reclamantă ca parte în proces [1]. Dacă instanța de judecată va soluționa pricina civilă privind drepturile unor persoane neantrenate în proces, hotărîrea judecătorească emisă în acest sens va fi casată (art. 388 alin. (1) lit. „d" din CPC).

Este discutabilă chestiunea de a ști dacă în cazul în care persoana care a solicitat de a interveni în proces în calitate de coparticipant, înaintînd o pretenție proprie față de obiectul litigiului și diferită de cea a reclamatnului, acesta la introducerea în proces, va avea calitatea de coreclamant sau de intervenient principal. Deci, în acest caz persoana ce a înaintat o pretenție diferită de cea a reclamantului va fi introdusă în calitate de intervenient principal. Totuși pentru a minimaliza incertitudinea în atribuirea corecte a calității procesuale, ar fi oportun ca legislatorul să reglementeze detaliat astfel de situații.

Coparticipanții pot încredința reprezentarea lor în proces unuia sau mai multor coparticipanți. Coparticipantul reprezentant confirmă împuternicirile speciale prevăzute la art. 81 printr-o procură autentificată notarial, iar împuternicirile generale – prin cereri scrise semnate de coparticipantul sau coparticipanții reprezentați, cu excepția reprezentanților autorităților publice (art. 62 alin. (4) din CPC). Anterior modificărilor alin. (4) al art. 62 din CPC nu prevedea actul prin care pot fi formulat împuternicirile coparticipantului reprezentant al tuturor coparticipanților, însă prezenta relevanță cele explicat în punct. 13 din Hotărîrea Plenului CSJ nr. 5 din 17.11.2014 „Cu privire la actele judecătorului în faza intentării procesului civil și pregătirii pricinii pentru dezbateri judiciare," [5] care prevede că coparticipantul-reprezentant va confirma împuternicirile speciale prevăzute în art. 81 CPC printr-o procură autentificată la notar, iar împuternicirile generale prin cereri scrise semnate de coparticipantul sau coparticipanții reprezentanți. În cazul în care cererea privind împuternicirile generale a fost depusă pînă la începerea dezbaterilor judiciare, judecătorul va admite cererea în baza unei încheieri nesusceptibile de recurs. Iar dacă cererea a fost depusă în procesul dezbaterilor judiciare, o astfel de încheiere, prin prisma art. 269 alin. (2) CPC, se consemnează în procesul-verbal al ședinței de judecată.

Momentul pînă la care coreclamantul sau copîrîtul poate interveni în proces este pînă la închiderea dezbaterilor judiciare înaintea primei instanțe. În instanța de apel sau recurs aceștia nu pot interveni în proces.

Deși momentul pînă la care coreclamantul sau copîrîtul poate interveni în proces este stabilit de alin. (5) al art. 62 din CPC, dacă necesitatea intervenirii în proces a coreclamanților sau copîrîților este constatată în timpul deliberării, instanța va relua examinarea pricinii în fond, dispunînd înștiințarea coparticipanților. Un astfel de incident procedural poate apărea dacă pe parcursul dezbaterilor judiciare nu au fost elucidate circumstanțele care indică asupra coparticipării obligatorii.

Coparticiparea facultativă – constituie acea categorie de coparticipare procesuală care poate fi admisă de instanța de judecată și nu este impusă de lege. Regula în cazul coparticipării procesule [7, p. 101] este că ori de cît ori există coparticipare procesuală aceasta este facultativă, iar coparticiparea obligatorie este întîlnită numai în anumite situații de excepție.

Coparticiparea facultativă are loc atunci cînd pretențiile mai multor reclamanți sau a unui singur reclamant înaintate către pîrîți, pot fi examinate și de sine stătător, însă pentru judecarea justă și rapidă a litigiilor instanța de judecată poate să admită examinarea concomitentă a acestor pretenții. Deci, coparticiparea fa-

cultativă este specifică pentru pricinile civile a căror obiect constituie examinarea mai multe pretenţii. De exemplu: A. a cauzat incendiu asupra a trei case de locuit. Persoanele vătămate vor avea calitatea reclamanţi în pricina civilă privind repararea prejudiciului, iar A. va ava calitatea de pîrît. La cererea fiecărui reclamant în parte poate fi intentat un proces civil separat. În acest caz, coparticiparea procesuală poate să nu aibă loc [12, p. 227], însă pentru soluţionare justă şi rapidă a cauzei civile instanţa de judecată este în drept să admită examinarea concomitentă a acestor pretenţii în acelaşi proces.

Oportunitatea existenţei coparticipării procesuale facultative este dictată de principiul economiei procesuale [14, p. 86]. Potrivit acestui principiu procesul civil trebuie desfăşurat într-un termen cît mai restîns (sau fără acordarea unui timp îndelungat), depunîndu-se eforturi şi mijloace minime şi asigurînd-se soluţionarea justă şi rapidă a cauzei civile [12, p. 105]. Prin urmare, în situaţia coparticipării procesuale facultative în loc de a fi examinate mai multe pricini civile se examinează doar una singură, fiind pronunţă o hotărîre judecătorească unică, astfel evitîndu-se anumite cheltuieli. Mai mult ca atît, examinarea concomitentă a mai multor pretenţii înaintate de reclamant către mai mulţi pîrîţi ori de mai mulţi reclamanţi către acelaşi pîrît asigură concentrarea materialului probant într-un singur proces, [12, p. 227] ceea ce constituie o garanţie suplimentară în asigurarea pronunţării unei hotărîri judecătoreşti legale şi întemeiate.

Coparticiparea procesuală poate apărea numai potrivit temeiului prevăzut de art. 63 alin. (1) din CPC. Conform prevederilor menţionate, coparticiparea facultativă se admite în următoarele condiţii care trebuie să fie îndeplinite cumulativ:

a) pretenţiile se află în conexiune prin raportul material juridic dintre coparticipanţi, prin pretenţiile înaintate sau probele comune. O astfel de conexiune rezidă în acea legătură tangenţială a raporturilor material-juridice. De exemplu, acţiunea mai multor investitor privind rezilierea contractelor de investire în construcţia apartamentelor, înaintată împotriva antreprenorului, solicitînd inclusiv restituirea sumelor de bani. Conexiunea raporturilor material juridice este prin similitudinea pretenţiilor înaintate către subiectului comun parte la toate contractele de investire în construcţia a apartamentelor.

b) existenţa posibilităţii examinării lor în aceeaşi procedură şi de aceeaşi instanţă, presupune că pretenţiile să fie de natură de a se examina în acelaşi fel de procedură, iar potrivit regulilor competenţei jurisdicţionale aceiaşi instanţă să fie competentă în examinarea tuturor acestor pretenţii.

c) admiterea coparticipării trebuie să urmărească judecarea justă şi rapidă a cauzelor civile. Condiţia respectivă este realizată dacă admiterea coparticipării are drept scop evitare pronunţării unor hotărîri contradictorii în baza probelor comune şi pentru a fi examinate mai multe pretenţii într-un termen mai redus.

Coparticiparea facultativă poate fi admisă doar la examinarea cauzei în prima instanţă. Însă prin exercitarea căilor de atac, coparticipanţii se pot alătura la apel (art. 361 din CPC). La faza de pregătire a pricinii pentru dezbateri judiciare, judecătorul soluţionează problema intervenirii în proces a coreclamanţilor şi copîrîţilor (art. 185 alin. (1) lit.„a" din CPC). Ulterior pregătirii pricinii pentru dezbateri pînă la finalizarea examinării cauzei în fond coreclamanţii sau copîrîţii îşi păstrează posibilitatea de a solicita intervenirea lor în proces.

Raporturile dintre coparticipanţi, în cazul coparticipării facultative, sunt guvernate de principiul independenţei procesuale a coparticipanţilor. Potrivit principiului dat, fiecare coparticipant este independent în exercitarea drepturilor şi îndeplinirea obligaţiilor sale procedurale. Independenţa procesuală a fiecărui coparticipant presupune că actele îndeplinite de unul din coparticipanţi nu pot folosi nici păgubi pe ceilalţi [11, p. 82]. Renunţarea la acţiune de către unul din coreclamanţi nu produce efecte pentru ceilalţi, şi nici recunoaşterea acţiunii de către un copîrît nu-i afectează pe ceilalţi copîrîţi. Fiecare din coparticipanţi pot înainta instanţei de judecată orice cerere fără acordul celorlalţi coparticipanţi.

În unele cazuri, de actele de procedură ale unui coparticipant profită şi celorlalţi coparticipanţi. Astfel, de efectul admiterii recuzării judecătorului la cererea unui participant beneficiază toţi coparticipanţii. Din această categorie de acte ar mai fi: invocarea excepţiei de necompetenţă; invocarea excepţia puterii lucrului judecat; invocarea nulităţii actului de procedură.

Spre deosebire de coparticiparea obligatorie, în cazul coparticipării facultative nu se admite încredinţarea reprezentării în proces, deoarece, după cum rezultă din alin. (1) al art. 63, lipsesc condiţiile enumerate de art. 62 alin. (1) CPC şi, de asemenea, fiecare coparticipant participînd în proces în mod independent faţă de ceilalţi coparticipanţi (a se vedea punct. 13 din Hotărîrea Plenului CSJ nr. 5 din 17.11.2014).

Concluzie. La aplicarea normelor procesuale civile privind coparticiparea procesuală instanţa de judecată urmează să aplice corect condiţiile, pe de o parte, a coparticipării obligatorii, pe de altă parte, a coparticipării facultative. De asemenea, se impune ca legiuitorul moldav să înlăture imperfecţiunile evidenţiate în reglementarea coparticipării procesuale obligatorii.

Referinţe bibliografice

1. Bussiness şi investiţii pentru toţi contra Moldovei, Hotărîre CEDO din 13 octombrie 2009.

2. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225-XV din 30 mai 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.06.2003, nr. 111-115/451.

3. Codul familiei al Republicii Moldova. Nr. 1316-XIV din 26 octombrie 2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 26.04.2001, nr. 47-48/210.

4. Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 13 din 03.10.2005 cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației la examinarea cauzelor despre succesiune. Buletinul Curții Supreme de Justiție 2006, nr. 5.

5. Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 5 din 17.11.2014 „Cu privire la actele judecătorului în faza intentării procesului civil şi pregătirii pricinii pentru dezbateri judiciare."

6. Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 7 din 24.12.2012 „Cu privire la practica aplicării de către instanțele de judecată a unor prevederi a Legii cu privire la libertatea de exprimare." În Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2013, nr. 3.

7. Oprina Evelina. Participanții la procesul civil. Ed. Rosetti. București 2005.

8. Prisac Al. Drept procesual civil. Partea generală. Chișinău: Ed. Cartier, p. 206.

9. Viorel M. C. Tratat teoretic şi practic de procedură civilă. Vol. I., Editura Național, București, 1996.

10. Афанасьев С. Ф., Зайцев А. И. Гражданский процесс. Москва: Изд. Норма, 2004.

11. Власов А.А. Гражданское процессуальное право. Учебник, ТК Белби, Москва: 2004.

12. Гражданский процесс. Общая часть, учебник под. общ. ред. Беловой Т. А., Колядко И.Н., Юркевича Н.Г., изд. Амалфея, Минск: 2001.

13. Гражданский процесс, учебник под ред. В. В. Яркова, 5-изд., Woltersklwer, Москва: 2004.

14. Гражданское процессуальное право, учебник под. ред. Шакарян М. С., Изд. Проспект, Москва: 2004.

15. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации. Под. общ. ред. Нечаева В. И., 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2013.

16. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации (Постатейный). Отв. ред. Жилин Г. А., 7-е изд., перераб. и доп. Москва: Проспект, 2015.